

خدمات متقابل انجمن علمی فرش ایران و موزه‌های فرش

انجمن علمی فرش ایران به‌عنوان یک نهاد غیردولتی متشکل از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، مدرسان، محققان، دانش‌آموختگان و دانشجویان فرش در قالب اعضای پیوسته، وابسته، مرتبط و دانشجویی به‌عنوان بزرگ‌ترین تشکل علمی فرش ایران از سال ۱۳۸۱ تشکیل شده است. هدف این انجمن همان‌گونه که در اساس‌نامه آن مشخص شده گسترش و پیشبرد و ارتقای علم و توسعه کمی و کیفی نیروهای متخصص و بهبود بخشیدن به امور آموزشی و پژوهشی در زمینه‌های مربوط به فرش است. وظایف و فعالیت‌های این انجمن نیز به این شرح است:

- انجام تحقیقات علمی و فرهنگی در سطح ملی و بین‌المللی بین محققان و متخصصانی که به گونه‌ای با علم و هنر فرش سروکار دارند

- همکاری با نهادهای اجرایی، علمی و پژوهشی در زمینه ارزیابی و بازنگری طرح‌ها و برنامه‌های مربوط به امور آموزش و پژوهش در زمینه علمی موضوع فعالیت انجمن

- ترغیب و تشویق پژوهشگران و تجلیل از محققان و استادان و هنرمندان ممتاز

- ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی

- بررسی و اظهارنظر در زمینه آموزش فرش و سرفصل‌ها و برنامه‌های آموزشی رشته فرش در مقاطع مختلف تحصیلی

- تشکیل گردهمایی‌های علمی و هنری در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی

- انتشار کتب و نشریات علمی و هنری

- ارائه خدمات مشاوره‌ای علمی و تخصصی در زمینه فرش به اشخاص حقیقی و حقوقی در جهت تعالی هنر صناعی فرش

تعدادی موزه فرش نیز در ایران تأسیس شده که برخی از آن‌ها به‌صورت تخصصی به نمایش آثار فرش دست‌باف می‌پردازند و برخی دیگر دارای مجموعه‌های ارزشمندی از فرش ایران هستند. اهم این موزه‌ها عبارتند از:

- موزه فرش ایران: موزه فرش ایران در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۶ افتتاح شد. ساختمان موزه فرش ایران معماری شکیل و چشم‌گیری دارد که آذین‌های نمای بیرونی آن شبیه به دار قالی است. سطح نمایشی موزه مساحتی برابر ۳۴۰۰ مترمربع را در بر می‌گیرد که شامل دو تالار است و برای نمایش انواع قالی‌های دست‌بافت و گلیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. این موزه فعالیت خود را با نمایش ۲۷۵ تخته فرش آغاز کرد و سپس با خریداری از منابع داخلی و خارجی و انتقال برخی فرش‌های سایر موزه‌ها، از جمله کاخ موزه گلستان، این تعداد افزایش یافت.
- موزه فرش آستان قدس رضوی: گنجینه فرش در تاریخ هجدهم تیر سال ۱۳۷۷ شمسی افتتاح گردید. فضای این موزه

در حدود ۹۷۰ مترمربع و در دو طبقه است. از فرش‌های نفیس این گنجینه می‌توان به قالی عصر صفوی با قدمت پانصد ساله و قالی هفت شهر عشق اشاره نمود. پرده‌های زیبایی از دوران قاجاریه نیز در این گنجینه در معرض دید علاقه‌مندان قرار گرفته‌اند. آثار هنرمندان برجسته ایران در این موزه به نمایش گذاشته شده است. از جمله این هنرمندان می‌توان به ارجمند کرمانی، محمد نقاش مشهدی، محمد ولد کرمانی، محمد امین کرمانی، حاج ی‌الله صفدرزاده حقیقی، حاج فیض‌الله صفدرزاده حقیقی، صیرفیان و حاج محمد نوبری نام برد. بیش از ۶۰۰ تخته فرش بافته شده در مناطق کرمان، کاشان، تبریز، خراسان، سنندج، اصفهان و لاهور پاکستان در این مجموعه به چشم می‌خورد که در زمان‌های مناسب به معرض تماشا گذاشته می‌شود.

• موزه فرش بنیاد فرهنگی و هنری رسام عربزاده: این موزه در سال ۱۳۷۴ با کمک شهرداری تهران و اهدای ۶۶ تخته فرش از شاهکارهای مرحوم رسام عربزاده تأسیس شد. در کنار موزه، کارگاه قالی‌بافی و رنگرزی نیز دایر است و در این محل هنرجویان را بر اساس اصول طراحی مرحوم رسام عربزاده تحت آموزش قرار می‌دهند. در انتهای دوره هر هنرجو موظف به ارائه یک اثر هنری تولید شده توسط خودش است.

• کاخ موزه گلستان: از زمان شاه طهماسب صفوی بارویی در اطراف قصبه تهران ساخته شد که در زمان شاه عباس مقداری توسعه یافته و با بنا کردن عماراتی در آن، مقرر سلطنتی مهیا شد و آن را ارگ نامیدند. در مجموعه گلستان اضافاتی توسط کریم‌خان زند صورت گرفت، ولی در نهایت آغا محمدخان قاجار با پایتخت قرار دادن تهران، بر رونق کاخ افزود و این کاخ از زمان فتحعلی‌شاه به بعد اهمیت بیشتری یافت. هرچند تعداد زیادی از فرش‌های این کاخ موزه به موزه فرش ایران انتقال یافته است، لیکن در تالارها و عمارت‌های این کاخ هنوز تعدادی فرش ارزشمند وجود دارد.

• کاخ موزه سعدآباد: مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد در پهنه کوهپایه‌های توچال و دره دربند با مساحتی حدود صد و ده هکتار قرار گرفته است. برخی از عمارت‌ها مانند کاخ ملت و کاخ سبز، به شکل کاخ موزه و همان‌طور که بوده به نمایش گذاشته شده و برخی دیگر با توجه به ویژگی بنا، تبدیل به موزه شدند. در این کاخ موزه تعدادی فرش نفیس از آثار عموآوغلی و دیگران نگهداری می‌شود.

• کاخ موزه نیاوران: مجموعه فرهنگی تاریخی نیاوران در باغ بزرگی به مساحت حدود ۱۱ هکتار در شمال تهران قرار دارد. بناهای این مجموعه متعلق به دوره‌های قاجار و پهلوی است. محوطه کاخ شامل کاخ نیاوران، کاخ صاحبقرانیه، کوشک احمدشاهی و گلخانه‌ها و مدرسه اختصاصی پهلوی است. کاخ موزه نیاوران برای اولین بار در سال ۱۳۶۵ گشایش یافت. در سال‌های بعد موزه جهان نما (۱۳۷۶)، کاخ صاحبقرانیه (۱۳۷۷) و کوشک احمدشاهی (۱۳۷۹) نیز در معرض بازدید عموم قرار گرفت. در این کاخ موزه تعدادی از فرش‌های نفیس دوران معاصر نیز نگهداری می‌شود.

• موزه ملی ایران: این موزه با قدمتی بیش از ۷۰ سال یکی از موزه‌های معتبر جهان است. این موزه دارای دو سالن به نام‌های ایران باستان و دوران اسلامی است که اولی در سال ۱۳۱۶ و دومی در سال ۱۳۷۵ رسماً گشایش یافتند. در موزه دوران اسلامی تعدادی آثار باستانی با موضوع منسوجات، از جمله فرش دست‌باف وجود دارد.

• موزه ملی ملک: این موزه در زمینی که توسط حاج حسین ملک وقف شده راه‌اندازی گردیده است. این موزه در سال ۱۳۷۵ در محل جدید خود که با مدیریت آستان قدس رضوی ساخته شد افتتاح گردید و با داشتن ۳۴ تخته فرش مربوط

به دویست سال اخیر یکی از مجموعه‌های ارزشمند و تاریخی فرش را دارا است.

- موزه فرش اردکان: در سال ۱۳۸۹ راه‌اندازی شد و مقرر است به‌عنوان موزه زنده فرش فعالیت کند، یعنی فعالیت تولید فرش را با استفاده از مجسمه و ماکت و همچنین به صورت واقعی به نمایش بگذارد.
 - موزه دفینه: این موزه توسط بنیاد مستضعفان و جانبازان تأسیس شد. در ابتدا تعدادی فرش در این موزه نگهداری می‌شد که کتابی تحت عنوان گزیده قالیچه‌های نفیس موزه دفینه حاوی ۵۰ تصویر از فرش‌های این موزه در سال ۱۳۷۳ به چاپ رسید، ولی در حال حاضر مجموعه فرش این موزه دیگر وجود ندارد و به تماشگاه پول تبدیل شده است.
- اهداف این موزه‌ها شباهت زیادی با یکدیگر داشته و به‌جز برخی موارد تخصصی یا اختصاصی می‌توان موارد زیر را به‌عنوان اهداف مشترک در زمینه فرش برای تمام آن‌ها برشمرد:
- پژوهش در سوابق، تحولات و کیفیت تاریخی هنر و صنعت فرش، خاصه در ایران، گردآوری و خریداری نمونه انواع قالی‌های دست‌بافت ایرانی و برگزاری نمایشگاه‌های موقت از فرش ایران و سایر نقاط جهان،
 - آشنا کردن اقشار مختلف مردم با هنرهای اصیل مرتبط با فرش و انواع دست‌بافت‌ها.

این موزه‌ها در عین حال که دارای مجموعه‌های ارزشمندی هستند و منابع غنی تحقیقی برای پژوهشگران به‌شمار می‌روند و برخی از آنها دارای امکانات جانبی مانند کارگاه‌های آموزشی رنگرزی، طراحی، بافت و مرمت هستند، ولی در عین حال به مشکلاتی نظیر کمبود بودجه، کمبود تنوع آثار، نداشتن تبلیغات کافی، عدم ارتباط قوی با دانشگاه‌ها، عدم حضور در مناطق مختلف کشور و در مجموع کمبود آثار موزه‌ای دچارند. در مقابل انجمن علمی فرش ایران با داشتن بیش از پانصد عضو شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، متخصصان فرهیخته فرش، دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته فرش، ناشر اولین فصلنامه علمی - پژوهشی در زمینه فرش دست‌بافت، همکاری در تدوین و تألیف دایره‌المعارف فرش ایران و ده‌ها فعالیت علمی دیگر به‌عنوان یک نیروی بالقوه می‌تواند در هرچه بارورتر نمودن فعالیت موزه‌ها نقش مؤثری داشته باشد.

زمینه‌های همکاری انجمن با موزه‌ها را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. آموزش:

آموزش‌های عمومی برای اقشار مختلف مردم شامل مدارس، خانواده‌ها، جوانان، بزرگسالان، دانشجویان و شاغلان فرش در رشته‌ها و موضوعات مختلف مرتبط با فرش

۲. تحقیقات:

الف. تحقیقات موضوعی مانند تحقیق در فرش‌های مناطق، نحوه نگهداری فرش، نحوه شستشوی فرش موزه‌ای و تجاری، شیوه‌های تبلیغی مؤثر و غیره

ب. تحقیقات موردی مانند بررسی فرش خاص، اثربخشی برنامه‌های موردی و نظایر آن‌ها

پ. ارزیابی نظرات بازدیدکنندگان در خصوص موزه‌ها، برنامه‌های ارائه شده، نحوه بهبود و ارتقای فعالیت‌ها و غیره

فصلنامه

علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۱۸
بهار ۱۳۹۰

۷

۳. تبلیغات:

الف. معرفی فرش‌های موزه در فصلنامه گلجام و خبرنامه انجمن
ب. همکاری با انجمن‌های علمی دانشجویی برای معرفی موزه فرش به دانشجویان فرش

۴. نشر و گسترش علوم فرش:

الف. برگزاری سخنرانی‌های ماهیانه
ب. برگزاری جلسات عمومی و یا علمی انجمن
پ. برگزاری کنفرانس‌های سالیانه یا موردی

۵. ایفای نقش ارتباطی دانشگاه‌ها با موزه‌ها:

الف. ساماندهی و هماهنگی بازدید دانشجویان فرش از موزه
ب. ساماندهی و هماهنگی کارآموزی دانشجویان فرش در موزه به‌عنوان مرمتگر، راهنمای تور و نظایر آن

در مقابل موزه‌ها می‌توانند برای کمک به انجمن علمی فرش ایران، اقدامات زیر را در برنامه کاری خود قرار دهند:

۱. تسهیل دسترسی به مخزن موزه برای انجام تحقیقات
۲. تأمین بودجه‌های جزئی برای اجرای تحقیقات
۳. در اختیار گذاردن فضا برای برگزاری دوره‌های آموزشی
۴. در اختیار گذاردن فضا برای برگزاری جلسات علمی و عمومی انجمن
۵. عضویت حقوقی در انجمن

امید است که با همکاری موزه‌ها و انجمن علمی فرش ایران، به اهدافی که در تأسیس این نهادها مد نظر بوده جامه عمل پوشانده شود و توسعه علمی فرش ایران روزافزون گردد.

سید جلال‌الدین بصام

استادیار مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی